

Број: 882-2-1/20
Дана, 15.9.2020.

Poseban izvještaj

INDIVIDUALNI PLAN BRIGE MORA DA IMA SVAKO DIJETE ZBRINUTO U USTANOVI

Septembar 2020.

I UVOD

Ombudsman za djecu Republike Srpske, postupajući po službenoj dužnosti, a u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom¹, konstatuje potrebu podnošenja ovog Posebnog izvještaja kojim ukazuje na neophodnost sistemskog djelovanja u oblasti porodično pravne i socijalne zaštite kako bi se osigurala i obezbijedila efikasnija zaštita djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

UN Konvencija o pravima djeteta je pravni akt i ona obavezuje države koje su je prihvatile na postupanje u skladu sa njenim zahtjevima i osnovnim principima.

Ovlaštenja Ombudsmana za djecu zakonom su jasno utvrđena. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona idrugih propisa i opštih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala².

Ombudsman za djecu:

- prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djece s odredbama Ustava Republike Srpske, UN Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati povrede prava i interesa djeteta,
- predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta³.

Ombudsman za djecu ima pravo uvida u način ostvarivanja brige o djeci koja su privremeno, na osnovu odluke nadležnog organa, smještena kod pravnih i fizičkih lica, uključujući i pravo pristupa prostorijama u kojima se dijete nalazi, kao i pravo nesmetanog pristupa zavodima.⁴

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, Ombudsman za djecu je izvršio analizu položaja djece smještene u Dječiji dom „Rada Vranješević“ u Banjaluci. Analizom se posebno ukazuje na kadrovske kapacitete zaposlenih u Domu (podaci prema polu, kvalifikacionoj strukturi, broj zaposlenih u vaspitno-obrazovnom radu, kvalifikacija zaposlenih u vaspitno-obrazovnom radu – zanimanje/zvanje) te broj djece koja su zbrinuta u Domu, broj djece koja su smještena u Dom po centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite, razlozi zbog kojeg su djeca smještena u Dom, procedure postupanja Doma u ukoliko su djeca zbrinuta zbog nekog oblika nasilja, procedure postupanja Doma ukoliko su djeca žrtve nasilja za vrijeme boravka u Domu, vremenski period koji djeca provedu u Domu, da li su regulisani lični odnosi i neposredni kontakti djece koja borave u Domu sa roditeljima/srodnicima/ trećim licima, broj djece u Domu koja ostvaruju pravo na obrazovanje, procedure postupanja Doma ukoliko dijete koje je smješteno u Domu ima ozbiljan zdravstveni problem, procedure postupanja Doma u slučaju nepoštovanja kućnog reda i discipline od strane korisnika.

¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, "Službeni glasnik RS", broj 103/08, 70/12"

² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 3.

³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 10.

MEĐUNARODNI PROPISI

UN Konvencija o pravima djeteta⁵ prvi je sveobuhvatan međunarodni dokument koji uvodi djecu kao subjekte međunarodnog prava i zaštite, koji uspostavlja standarde i osnovne principe i zahtijeva jedan novi i kvalitetniji odnos prema djeci. Konvencija obavezuje da se u svim slučajevima kada djetetu nije obezbijedena odgovarajuća roditeljska briga, takva briga djetetu obezbijedi na način i pod uslovima utvrđenim zakonom koji u prvi plan mora staviti najbolji interes djeteta.

Dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete. Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci.

Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.⁶

Stockholmska deklaracija o djeci u institucionalnoj brizi⁷ poziva države da unaprijede svoje zakonodavstvo u dijelu zaštite djece bez roditeljskog staranja, da usvoje standarde za podršku i zaštitu djeci i obezbijede da službe socijalne zaštite mogu na adekvatan način odgovoriti ovim zadacima.

Deklaracija posebno naglašava potrebu zajedničkog rada vladinog i nevladinog sektora, naučnika i stručnjaka iz prakse kako bi se djeci bez odgovarajuće roditeljske brige obezbijedila bolja briga i zaštita.

Smjernice za alternativnu brigu o djeci⁸ su praktičan instrument kojim se jača uloga i značaj i neophodnost primjene Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih instrumenata vezano za zaštitu djece kojima je uskraćena odgovarajuća roditeljska briga ili su djeca izložena takvom riziku.

Smjernicama se predlaže da definisane politike i praksa postupanja budu usmjerene na:

- prevenciju izdvajanja djece iz porodice,
- procjenu svih okolnosti u situaciji kada je izdvajanje djeteta iz porodice neophodno,
- obezbjeđenje različitih oblika brige o djeci - utvrđivanje kriterija koji će odrediti najbolji oblik zaštite djeteta izvan porodice,
- izbor lica koja pružaju ovaj oblik zaštite djeci, kako ih edukovati i posebno kako ih pratiti i vršiti nadzor nad njihovim radom.

Preporuke UN Komiteta za prava djeteta UN Komitet za prava djeteta razmatrajući 2005. godine prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, izrazio je svoju zabrinutost u vezi sa implementacijom Konvencije, te u vezi ostvarivanja i zaštite prava djece bez roditeljskog staranja uputio preporuke⁹:

⁵UN Konvencija o pravima djeteta usvojena je na Generalnoj skupštini UN 20.novembra 1989.godine, a BiH je istu prihvatila notifikacijom o sukcesiji 1993.godine,

⁶UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁷Deklaracija je donesena u Stockholmu, 2003.godine, na Drugoj međunarodnoj konferenciji o djeci u institucionalnoj brizi

⁸Smjernice su rezultat petogodišnjeg rada brojnih učesnika, UN Odbora za prava djeteta, vlada brojnih zemalja, UNICEF-a, stručnjaka različitih profila, nevladinih organizacija i što je posebno važno, mladih ljudi koji imaju lična iskustva odrastanja u ustanovama za institucionalnu brigu i zaštitu, Smjernice su podržane 2009. godine na Opštoj skupštini UN povodom 20. godina UN Konvencije o pravima djeteta,

⁹UN Komiteta o pravima djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2005,tačka 4.

- da djeca bez roditeljskog staranja budu smještena u instituciju samo u krajnjoj nuždi, kada to preporuču stručnjaci i kada je to u najboljem interesu djeteta,
- da se obezbijedi periodična provjera smještaja,
- da se izrade kvalitetni standardi za hraniteljstvo,
- da se smanji vrijeme koje djeca provode u institucionalnom smještaju,
- da se osiguraju sredstva za funkcionisanje organa starateljstva i hraniteljskog smještaja¹⁰.

Novim preporukama iz 2019.godine, UN Komitet za prava djeteta podsjeća na ranije date preporuke i poziva državu da ubrza proces deinstitucionalizacije, te osigura periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove i hraniteljstvo i obezbijedi dostupne kanale za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece¹¹.

Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021)

Savjet Evrope će posvetiti posebnu pažnju djeci u svim oblicima alternativne zaštite i dati smjernice stručnjacima u ovoj oblasti da u svom radu zauzmu pristup zasnovan na pravima djeteta, kao i participativni pristup. Tamo gdje i dalje postoje veliki stambeni objekti za zbrinjavanje (zavodi), Savjet Evrope će promovisati deinstitucionalizaciju zbrinjavanja djece, a posebno djece mlađe od tri godine.¹²

UNCRC zahtijeva od država da preduzmu sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djece od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje. Evropska konvencija o ljudskim pravima, Evropska socijalna povelja i drugi multilateralni ugovori Savjeta Evrope garantuju prava djece na zaštitu od zla i nasilja¹³.

U svojim naporima na rješavanju problema nasilja nad djecom, Savjet Evrope će i dalje djelovati kao regionalni pokretač inicijative za promociju primjene preporuka iz Studije generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom.¹⁴

Rješavanje nasilja nad djecom traži integrisani i strateški pristup. Savjet Evrope će doprinijeti eliminaciji nasilja nad djecom u svim sredinama, a posebno u oblastima obrazovanja, medija, pravosuđa, jednakosti, porodice, migracija, alternativnog zbrinjavanja i djece sa invaliditetom. Savjet Evrope će podržati države članice u primjeni Preporuke Komiteta ministara o integrisanoj nacionalnoj strategiji za zaštitu djece od nasilja.

¹¹UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019, tačka 30.

¹²Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021) tačka 31., 6 CM/Rec(2005)5

¹³Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021) tačka 41.,

¹⁴Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021) tačka 42.

DOMAĆI PROPISI

Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja 2015-2020.

Razlozi za donošenje Strategije su u činjenici da je oblast zaštite djece bez roditeljskog staranja i njeno unapređenje od posebnog interesa za sistem socijalne zaštite Republike Srpske. Takođe, razlozi za donošenje ovog dokumenta su iskazani i u potrebi za usaglašavanjem postojeće zakonske i podzakonske regulative koje se bave ovim pitanjima, potrebi za standardizovanjem svih oblika zaštite za djecu bez roditeljskog staranja, kao i potrebi za modernizacijom zasnovanoj na prihvatanju vrijednosti, standarda i preporuka proizašlih iz međunarodnih dokumenata u ovoj oblasti.

Principi Strategije su:

- princip najboljeg interesa djeteta,
- princip individualnog pristupa,
- princip učešća djece u odlukama koje njih se tiču,
- princip izbjegavanja nepotrebnog izdvajanja djeteta iz porodice,
- princip prioriteta vaninstitucionalnog zbrinjavanja,
- princip multidisciplinarnosti u tretmanu i multiresorne saradnje u zbrinjavanju,
- princip zabrane diskriminacije i svih oblika nasilja.¹⁵

Opšti cilj Strategije jeste da se razviju i unaprijede sistemski modeli upravljanja i djelovanja u oblasti socijalne zaštite djece, koji imaju kapacitete da optimalno odgovore na potrebe djece bez roditeljskog staranja i na potrebe djece koja žive u riziku od razdvajanja od roditelja a u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Da bi se djetetu bez roditeljskog staranja osiguralo najbolje okruženje za razvoj, neophodno mu je obezbijediti podršku koja će biti usmjerena na pružanje stalnog i stabilnog porodičnog staranja.

Kako bi se spriječili negativni efekti institucionalnog zbrinjavanja djeteta na njegov pravilan razvoj, najbolji interes djeteta se svestrano procjenjuje i utvrđuje prilikom samog smještaja djeteta, tokom trajanja smještaja, kao i njegovog prestanka uvažavanjem elemenata:

- a) na strani djeteta,
- b) na strani djetetovih roditelja/podrođice,
- c) analiza raspoloživih institucija,
- d) tokom trajanja smještaja djeteta u ustanovu.

Tokom trajanja smještaja djeteta u ustanovi, procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, uključuje i sledeće:

- adaptiranost djeteta u instituciji (relacije s vršnjacima i osobljem, odnos prema autoritetu i sl.),
- zadovoljenost:
- osnovnih životnih potreba djeteta (kvalitetna ishrana, odjeća, obuća, higijena, briga o zdravlju djeteta, fizička aktivnost),
- obrazovnih potreba (redovnost školovanja, vannastavne aktivnosti, redovna saradnja sa školom ili drugom vaspitnom ustanovom, opšti uspjeh),
- posebnih djetetovih potreba (poteškoće u razvoju, talenti, vladanje),
- kulturnih, vjerskih i duhovnih potreba djeteta (obilježavanje vjerskih praznika, omogućavanje posjeta vjerskim objektima),
- redovno održavanje kontakta djeteta s roditeljima i drugim bliskim osobama (omogućavanje kontakta),

¹⁵Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja 2015-2020.godine, stav 4.

- uključenost roditelja u život djeteta (posjete, kontakti i sl.),
- poštovanje djetetovih uspomena, iskustava, ranije istorije djeteta,
- pravilnost i strukturisanost slobodnog vremena djeteta,
- pravilno staranje o pravima djeteta, djetetovoj imovini i interesima,
- nivo pripremljenosti djeteta za napuštanje institucije (podrška kontaktu s biološkom porodicom, učenje životnih vještina, osposobljavanje za samostalan život i rad).¹⁶

Porodični zakon¹⁷

Prema Porodičnom zakonu organ starateljstva ima izuzetno važnu ulogu u zaštiti ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta bilo da sam donosi odluke ili pokreće odgovarajući postupak za zaštitu djeteta ili daje svoje mišljenje organu nadležnom za donošenje odgovarajuće odluke. U cilju zaštite djeteta i njegovog najboljeg interesa Porodični zakon utvrđuje brojne mjere koje se preduzimaju u slučaju da roditelji zanemare ili zloupotrebe svoje roditeljsko pravo.

Zakon definiše¹⁸ u kojim slučajevima roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti, a u kojim grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava, utvrđujući da će u navedenim situacijama, sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo.

Organ starateljstva dužan je pokrenuti postupak za oduzimanje roditeljskog prava i u slučaju kada na bilo koji način sazna da postoje okolnosti koje ukazuju na zlostavljanje djeteta, zloupotrebu roditeljskog prava, napuštanje djeteta, zanemarivanje brige o djetetu, zanemarivanje roditeljske dužnosti.¹⁹

Zakonom je dalje uređeno da ako roditelj, usvojilac odnosno staralac djeteta nisu u stanju da vrše mjeru pojačanog nadzora, organ starateljstva može riješiti da preda maloljetnika drugoj porodici koja ima mogućnosti i dobrovoljno se prihvata vršenja nadzora, a ako ne postoje mogućnosti za izvođenje pojačanog nadzora u drugoj porodici, maloljetnik će se staviti pod pojačani nadzor organa starateljstva.²⁰

Zakonom je, u članu 105. utvrđena i mogućnost da, ako postoje opravdani razlozi i ako je to za dobrobit djeteta, sud će u vanparničnom postupku, na prijedlog organa starateljstva uputiti dijete u odgovarajuću vaspitno - obrazovnu ustanovu na čuvanje i vaspitanje.

Zakon, dakle, prioritet daje mjerama porodično pravne zaštite koje se izriču za zaštitu djece koja su u riziku utvrđujući i mogućnost oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Zakon o socijalnoj zaštiti²¹ propisuje da je korisnik socijalne zaštite dijete:

- 1) koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja, čiji roditelji nisu u mogućnosti da mu pruže potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava,

¹⁶Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta – Vodič za profesionalce dio br.8

¹⁷Porodični zakon ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:54/02, 41/08, 63/14),

¹⁸Porodični zakon, član 106,

¹⁹Porodični zakon, član 107, stav 2,

²⁰Porodični zakon, član 101 i član 102,

²¹Zakon o socijalnoj zaštiti (Službeni glasnik Republike Srpske" broj:37/12, 90/16, 94/19).

- 2) sa oštećenjem vida, sluha, sa oštećenjem u govorno-glasovnoj komunikaciji, sa tjelesnim oštećenjem i/ili hroničnim oboljenjem, sa intelektualnim oštećenjem, sa psihičkim poremećajem i/ili oboljenjem, višestrukim oštećenjima, ili sa drugim oštećenjem ili oboljenjem koji značajno otežavaju funkcionisanje u aktivnosima svakodnevnog života,
- 3) čiji roditelji zbog bolesti ili smrti jednog roditelja, nesređenih porodičnih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da mu obezbijede uslove za pravilno vaspitanje, fizički i psihički razvoj,
- 4) kome se nanosi fizička, psihička i seksualna patnja ili emocionalna bol, kao i prijetnja takvim djelima ili zanemarivanje, nebriga i nezadovoljavanje osnovnih životnih potreba, što ga ozbiljno sputava da uživa u svojim pravima i slobodama,
- 5) koje je vrbovano, prevezeno, skriveno, nasilno transportovano ili prihvaćeno prijetnjom i upotrebom sile, obmanjivanjem, otmicom ili drugim oblicima prinude ili prevare, zloupotrebom položaja ili primanja novca, a koje je navedeno na pristanak vlastitog eksploataisanja,
- 6) koje je pod rizikom, čini prekršajna i krivična djela, koje se bavi skitnjom, prosjačenjem ili sličnim ponašanjem narušava opšteprihvaćena društvena pravila ponašanja i važeće zakonske norme,
- 7) koje zbog upotrebe psihoaktivnih supstanci, negativnih socijalnih uticaja i emocionalnih poremećaja narušava i ugrožava svoje zdravlje i život,
- 8) koje se nađe u stanju socijalne potrebe zbog siromaštva, pretrpljene elementarne nepogode, ratnog stradanja, izbjeglištva, migracije, repatrijacije, smrti jednog ili više članova porodice, dugotrajnog liječenja, otpusta iz ustanove ili drugih nepredvidivih okolnosti;²²

Pravo na smještaj u ustanovu ima:

- a) dijete bez roditeljskog staranja, do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioca ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja,
- b) dijete sa poteškoćama u razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici i kada je to svrsishodnije radi čuvanja i vaspitanja, školovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite,
- v) dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do povratka u vlastitu porodicu,
- g) dijete sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- d) dijete žrtva nasilja, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- đ) dijete žrtva trgovine ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- e) punoljetno lice sa invaliditetom i teško hronično oboljelo lice koje nije u mogućnosti da samostalno živi u porodici zbog nepovoljnih zdravstvenih, socijalnih, stambenih ili porodičnih prilika i lica sa poremećajima u ponašanju,
- ž) starije lice koje zbog nepovoljnih socijalnih, zdravstvenih, stambenih i porodičnih prilika nije u mogućnosti da živi u porodici, odnosno u domaćinstvu,
- z) punoljetno lice žrtva nasilja u porodici, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- i) punoljetno lice žrtva trgovine ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- j) trudnica i roditelj djeteta do godinu dana života djeteta ako je drugi roditelj djeteta umro, nestao, poginuo, izvršio nasilje u porodici, kome je usljed materijalne

²²Zakon o socijalnoj zaštiti, član 18. stav a)

- neobezbijedenosti, neriješenog stambenog pitanja, narušenih porodičnih odnosa i sličnih situacija potreban privremeni smještaj i
- k) lice koje se nađe u skitnji ili prosjačenju ili mu je zbog drugih opravdanih razloga potreban privremeni smještaj.²³

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja obezbjeđuje zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

U okviru zbrinjavanja djece i omladine iz stava 1. ovog člana obezbjeđuju se stanovanje, ishrana, odijevanje, vaspitanje, pomoć u obrazovanju i osposobljavanju za rad, njega, briga o zdravlju i drugim potrebama djece i omladine.

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja sa nadležnim centrom pruža podršku korisnicima Doma u procesu osamostaljivanja i organizuje nadzor i savjetovanje, u trajanju do tri godine od završetka redovnog školovanja.²⁴

ANALIZA PODATAKA

Institucija Ombudsmana za djecu zatražila je od doma „ Rada Vranjesević,, podatke koji se odnose na zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja za period 01.01.2019. do 31.12.2019.godine.

1. PODACI O KADROVSKIM KAPACITETIMA ZAPOSLENIH U DOMU

- broj zaposlenih u vaspitno-obrazovnom radu:

Zaposleni u vaspitno-obrazovnom radu su vaspitači i članovi stručnog tima - ukupno 28 zaposlenih. Pored navedenog, medicinsko osoblje (1 diplomirani medicinar i 6 medicinskih tehničara) obavlja poslove koji se odnose na vaspitno-obrazovni rad sa djecom predškolskog uzrasta, ali i poslove koji se odnose na zdravstvenu brigu i zaštitu djece i mladih u Domu.

- prema kvalifikacionoj strukturi:

Tabela br.1

VSS	VŠS	SSS	VK	KV	NK
26	4	18	1	5	2

- kvalifikacija zaposlenih u vaspitno - obrazovnom radu (zanimanje/zvanje):

U vaspitno obrazovnom radu tj. psiho-socijalnoj brizi i zaštiti djece i mladih je zaposleno osoblje sljedećih zanimanja:

- diplomirani vaspitači predškolske djece,
- nastavnici predškolske nastave,
- profesor razredne nastave,
- diplomirani psiholozi,

²³Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40

²⁴Zakon o socijalnoj zaštiti, član 108.

- diplomirani pedagozi,
 - diplomirani socijalni radnik,
 - profesor pedagogije i psihologije,
 - profesori fizičke kulture i sporta,
 - profesori filozofije i sociologije,
 - diplomirani medicinar,
 - diplomirani pravnik,
 - diplomirani ekolog,
 - diplomirani logoped i audiolog,
 - medicinski tehničar/sestra.
- **prema polu:**

Tabela br.2

Muškarci	16
Žene	40
Ukupno	56

2. BROJ DJECE KOJA SU ZBRINUTA U DOMU

- **Broj djece zbrinute u Domu**

Tabela br.3

Dječaci	32
Djevojčice	39
Ukupno	71

Iz zaprimljenih odgovora proizilazi da u izvještajnom periodu u domu boravi ukupno 71 dijete, od toga 32 dječaka i 39 djevojčica.

- **Starosna dob djece koja borave u domu:**

Tabela br.4

	Do 1 godine	1-3 godine	4 – 6 godina	7-10 godina	11-14 godina	15-18 godina
Dječaci	0	1	3	5	11	10
Djevojčice	0	1	3	6	10	16

Kada je riječ o starosnoj dobi djece koja borave u domu od 1-3 godine je 2, od 4-6 godina je 6, od 7 -10 godina je 11, od 11-14 godina je 21, te od 15 do 18 godina je 26.

Napomena: 6 mladih je u kategoriji 19 i više godina. Ukupno 71.

3. ISKAZATI BROJČANO STANJE DJECE KOJA SU SMJEŠTENA U DOM PO CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD/SLUŽBAMA SOCIJALNE ZAŠTITE:

Tabela br.5

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD/SLUŽBA ZAŠTITE	UKUPNO	DJEČACI	DJEVOJČICE	KO JE STARALAC DJETETA (SOC.RADNIK,SRODNIK, TREĆE LICE navesti koje)
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD BANJA LUKA	10	3	7	Za 6 djece staratelji su roditelji, za 1 dijete soc.radnik CSR, troje mladih su punoljetne mlade osobe

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD DERVENTA	10	5	5	Za 9 djece socijalni radnik CSR, za 1 djete specijalni pedagog CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD PRIJEDOR	10	4	6	Za 8 djece staratelji su socijalni radnici CSR, dvoje mladih je punoljetno
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD GRADIŠKA	9	6	3	Za 8 djece staratelj je socijalni radnik
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD BIJELJINA	7	3	4	Za dvoje djece staratelj je djed po ocu (brat i sestra), za 3 djece socijalni radnik CSR, za 1 djete socijalni pedagog CSR, za 1 djete srodnik (strina)
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD DOBOJ	2	1	1	Socijalni radnici CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD KOTOR VAROŠ	2	/	2	Socijalni radnici CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD NOVI GRAD	2	/	2	Staratelj psiholog CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD MILIĆI	2	1	1	Za 1 dijete staratelj su socijalni radnici CSR, dvoje mladih je punoljetno
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD PRNJAVOR	2	1	1	Socijalni radnik CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD BROD	1	1	/	Staratelj djeteta socijalni radnik nadležnog CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD KNEŽEVO	1	/	1	Socijalni radnik CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD LAKTAŠI	1	1	/	Socijalni radnik CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD PALE	1	/	1	Roditelj (majka)
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD PETROVO	1	1	/	Majka djeteta
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD TESLIĆ	1	/	1	Socijalna radnica CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD FOČA	1	/	1	Socijalna radnica CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD ŠIPOVO	1	/	1	Pravnik u CSR
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD KALINOVIK	1	/	1	U toku postupak imenovanja predviđen socijalni radnik CSR
SLUŽBA SOCIJALNE ZAŠTITE STANARI	1	/	1	Socijalni radnik službe socijalne zaštite

4. RAZLOZI ZBOG KOJIH SU DJECA SMJEŠTENA U DOM (ISKAZATI BROJČANO STANJE):

Iz dostavljenih odgovora proizilazi da su razlozi zbog kojih su djeca smještena u domu sledeći:

- djeca bez roditelja: 2
- zbog nasilja u porodici: 15
- razvoj djece ometen porodičnim prilikama: 10
- vaspitna zapuštenost i zanemarenost od strane roditelja: 30
- majka/otac nisu u mogućnosti brinuti se o djetetu: 23
- drugi razlozi: psihički bolesni roditelji (bolesti zavisnosti, psihički poremećaji)

Prilikom dostavljanja socijalno - anamnestičkih podataka i zahtjeva za smještaj u Dom upućenih od strane centara za socijalni rad uglavnom se kao osnov za smještaj navodi neadekvatna briga ili nemogućnost roditelja za adekvatno roditeljstvo. Zbog složene porodične situacije događa se da se jedno dijete istovremeno nalazi u nekoliko kategorija obzirom na razloge izmiještanja iz biološke porodice. Dominantne kategorije razloga za smještaj djece u Dom su:

- vaspitna zapuštenost i zanemarenost od strane roditelja,
- razvoj ometen porodičnim prilikama i
- da roditelji nisu u mogućnosti da brinu o djeci.

U obrazloženjima razloga za izmiještanje djece i mladih iz porodica porijekla navodi se socijalno-ekonomska ugroženost porodice kao jedan od faktora koji su uticali na stvaranje socijalne i druge patologije u porodici koja za posljedicu ima ugrožavanje adekvatnog rasta i razvoja djeteta u okviru primarne porodice. Na primjer, djeca koja su bez roditeljskog staranja (bez oba živa roditelja) su i za života roditelja bila korisnici usluga u sistemu socijalne, porodične i dječije zaštite.

Trenutno u Domu boravi 9 djece koja su došla iz druge institucije.

Šestoro djece i mladih je u Dom smješteno nakon prekida smještaja u hraniteljstvu dok je 4 djece boravilo u prihvatnoj stanici i 2 u sigurnoj kući neposredno prije smještaja u Dom. Sve češće su situacije da se djeca/mladi smiještaju u Dom nakon hospitalizacijskog liječenja na Klinici za psihijatriju.

5. AKO SU DJECA ZBRINUTA U DOMU ZBOG NEKOG OD OBLIKA NASILJA, KOJA JE PROCEDURA POSTUPANJA U TOM SLUČAJU, KO RADI PROCJENU STANJA DJETETA I INDIVIDUALNI PLAN BRIGE O DJETETU:

Iz dostavljenog upitnika proizilazi da ukoliko je dijete smješteno u Dom nakon identifikovanog nasilja, nadležni centar za socijalni rad je obavezan da o tom informiše osoblje Doma. Takođe, kao organ starateljstva, nadležni centar za socijalni rad vodi sve postupke i procedure, i izrađuje plan individualnog rada/brige o djetetu, u saradnji sa stručnim radnicima Doma. Npr. komunicira sa tužilaštvom, sudom, policijom... o svemu obavještava staratelja djeteta i Dom. Stručni radnici Doma pripremaju dijete za učešće u postupcima, pružaju adekvatnu brigu i zaštitu sa ciljem oporavljanja djeteta i prevazilaženja stresnih i traumatskih iskustava. Saradnici u ovom procesu su stručnjaci iz sistema obrazovanja i zdravstva (ljekari u skladu sa uzrastom – pedijatri ili ljekari u ambulanti porodične medicine, specijalisti dječije psihijatrije ili drugi), a zatim i drugi stručni radnici uključeni u sistem brige o djeci, kao i djeci bez roditeljskog staranja.

- **ako procjenu stanja djeteta i individualni plan brige za dijete radi Centar za socijalni rad/ Služba socijalne zaštite da li se isti dostavlja domu uz rješenje o smještaju djeteta:**

Pojedini centri za socijalni rad dostavljaju plan brige prilikom dolaska djeteta. Međutim, to je plan brige centra za socijalni rad u radu sa djetetom koji je prethodio smještaju u Dom, ukoliko su dijete i njegova porodica bili praćeni ili bili u brizi centra za socijalni rad, ili je izvršena komisijska procjena sposobnosti djeteta te predložene mjere.

- **ako procjenu stanja djeteta i individualni plan brige za dijete radi Dom na osnovu kojih pokazatelja/koje dokumentacije to radi i u kom vremenskom periodu od smještaja djeteta u dom se uradi takva procjena (okvirno):**

Dom pravi individualni plan brige na osnovu dobijene dokumentacije, ali prvenstveno na osnovu opservacije i intervjuja sa djetetom ukoliko je dijete školskog uzrasta. Dom priprema plan brige tokom boravka djeteta, koji je detaljniji u pogledu sadržaja svakodnevnice djeteta, identifikovanih potreba. Zajednički plan brige, sa redovnim revizijama, se pravi u situacijama kada mlada osoba treba da napusti Dom, odnosno, u procesu osamostaljivanja za mlade koji

završavaju obrazovni ciklus. Kao i za djecu i mlade sa identifikovanim neprilagođenim ponašanjima koja borave u intenzivnom tretmanu, u okviru posebnog odjeljenja u Domu.

6. AKO SU DJECA ŽRTVE NASILJA ZA VRIJEME BORAVKA U DOMU KOJA JE PROCEDURA POSTUPANJA U TOM SLUČAJU, KO RADI PROCJENU STANJA DJETETA I INDIVIDUALNI PLAN BRIGE O DJETETU

Za svako dijete se periodično radi revizija plana brige – dijete, matični vaspitač, stručni tim Doma. Ukoliko se dogodi da je dijete žrtva nasilja tokom boravka u Domu, aktuelni plan se revidira shodno stanju i problemima djeteta, a u izradu mjera postupanja i podrške uključuje se nadležni centar odnosno staratelj. O svim bitnim dešavanjima, ili promjenama kod djeteta obavještava se nadležni centar za specijalni rad, odnosno, staratelj koji se uključuju u rad sa djetetom ili izradu plana rada, shodno mogućnostima.

Kod identifikovane sumnje na postojanje bilo kakve zloupotrebe djece i mladih koji borave u Domu, uradi se inicijalna procjena u kojoj obavezno učestvuje osoba kojoj se dijete povjerilo, ili osoba koju dijete doživljava kao osobu od povjerenja. U inicijalni razgovor se uključuje i predstavnik stručnog tima Doma (najčešće pedagog ili psiholog) kako bi se napravila početna procjena stanja djeteta, utvrdile okolnosti i opravdanosti sumnje. Svaki, i najmanji povod, prijavljuje se zatim predstavnicima ministarstva unutrašnjih poslova tj. lokalnoj policijskoj upravi. Dalja procedura zahtijeva saradnju sa policijskim službenicima, tužilaštvom ili sudom u zavisnosti od mjera koje se dalje preduzimaju po procjeni.

- **da li je u tom slučaju angažovan Centar za socijalni rad/Služba socijalne zaštite i na kojim aktivnostima tačno:**

Služba socijalne zaštite i nadležni centar se obavještava i angažuje za zajedničko djelovanje i postupanje u postupcima utvrđivanja događaja i okolnosti – prije svega, kod ispitivanja djeteta. Ukoliko predstavnik nadležnog centra za socijalni rad nije u mogućnosti da prisustvuje saslušanju ili daljim procedurama (najčešće zbog hitnosti u postupanju i teritorijalne udaljenosti), angažuju se ovlašteni predstavnici JU Centar za specijalni rad Banja Luka (MUP poziva imenovane, sertifikovane saradnike). Nadležni centri za socijalni rad ili staratelji se dalje angažuju kao zakonski zastupnici prava i interesa djeteta, kao i za zajedničko savjetodavno djelovanje.

- **da li je u tom slučaju angažovan staratelj djeteta i na kojim aktivnostima tačno:**

U većini slučajeva staratelji djece su upravo stručni radnici nadležnih centara za socijalni rad. Kadrovski brojniji centri za socijalni rad angažuju i voditelja slučaja. U svakom slučaju, centar za socijalni rad se obavještava od strane Doma ali i policijskih službenika, tužilaštva i suda o svim relevantnim okolnostima. Staratelj, kao zakonski zastupnik djeteta, učestvuje u procesu saslušanja, učestvuje u istražnom postupku a zatim i u postupcima pokretanja sudskog procesa ili donošenja i sprovođenja sudskih mjera koje se odnose na dijete, kao i u izradi individualnog plana rada sa djetetom.

Međutim, u praksi se dešavaju situacije kada ni staratelj, ni Dom kao podnosilac prijave, nemaju povratnu informaciju o toku i trajanju postupka, kao ni o epilogu –

pokretanju/odbacivanju optužbi prema počiniocu, ili izrečenim sudskim mjerama kod potvrđivanja ili odbacivanja optužbi. Navedeno nosi brojne rizike, naročito kada su optužena lica oslobođena optužbi i slobodno se kreću čime se ugrožava sigurnost djeteta/mlade osobe. Ukoliko bi se imalo saznanja o ovim okolnostima, preduzele bi se mjere pojačanog nadzora – pratnja do škole, izlasci iz Doma u pratnji vaspitača.

Napomena

Predstavnici nadležnih centara za socijalni rad, naročito staratelji, se angažuju ne samo u slučajevima nasilja već i u svim drugim redovnim situacijama koje podrazumijevaju uključivanje djeteta u određene sadržaje - rekreativne, terapijske, edukativne, objavljivanje u medijima i slično. U skladu sa Porodičnim zakonom RS, Član 206, Dom obavještava staratelja „o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, vaspitanja i obrazovanja štíćenika“.

7. VREMENSKI PERIOD KOJI DJECA PROVEDU U DOMU:

Tabela br.7

POL	DO 1 GODINE	1 – 3 GODINE	3 – 6 GODINA	6 – 10 GODINA	10 I VIŠE GODINA
DJEČACI	7	7	10	2	5
DJEVOJČICE	12	10	12	2	4
UKUPNO	19	17	22	4	9

Kada je riječ o vremenskom periodu koji djeca provedu u Domu u izvještajnom periodu, iz dostavljenog upinika proizilazi da u periodu do 1 godine provodi 19 djece, period od 1-3 godine 17 djece, od 3-6 godina 22 djece. 6-10 godina 4 godine, 10 i više godina 9 djece.

8. DA LI SU RJEŠENJEM CENTRA ZA SOCIJALNI RAD/SLUŽBE SOCIJALNE ZAŠTITE UREĐENI LIČNI ODNOSI I NEPOSREDNI KONTAKTI DJECE KOJA BORAVE U DOMU SA RODITELJIMA/SRODNICIMA/TREĆIM LICIMA?

** iskazati brojčano*

Na navedeno pitanje traženo je da se brojčano iskaže da li su rješenjem centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite uređeni lični odnosi i neposredni kontakti djece koja borave u Domu sa roditeljima/srođnicima/trećim licima, međutim iz dostavljenog odgovora proizilazi da su nadležni centri za socijalni rad uglavnom donosili **pojedinačne saglasnosti** ili **obavještenja** o saglasnosti za ostvarivanje kontakata djeteta sa srođnicima ili drugim. Rješenja se donose za adaptacioni period kod pripremanja djeteta za promjenu oblika socijalne zaštite – hraniteljstvo ili usvojenje.

Rješenje o starateljstvu u određenom postupku organ starateljstva donosi i u pojedinačnim situacijama kao što je određivanje staraoca u činu kada se imenuje radnik Doma za otvaranje štednih računa na koji se polaže mjesečni džeparac, izradu putnih dokumenata i slično.

9. DA LI SU LIČNI ODNOSI I NEPOSREDNI KONTAKTI UREĐENI

Iz odgovora proizilazi da je brojčano teško iskazati kontakte, jer se uređuju saglasnostima i odnose se, najčešće, na jednokratne kontakte sa srođnicima.

Tokom 2019. godine ukupno **13 djece nije ostvarilo kontakt** sa roditeljima ili srođnicima. Od tog broja samo 1 dijete nije imalo druge mogućnosti za ostvarivanje kontakata sa

kontakt - osobama, volonterima i slično. Za svu drugu djecu, imajući u vidu važnost i značaj upoznavanja porodičnih uslova življenja kao i ostvarivanja kontakta sa određenom osobom "samo za mene" za svu drugu djecu omogućen je neki vid kontakta - kroz program "Stariji brat, starija sestra", kroz uređivanje kontakta sa kontakt osobama/porodicama, odlascima u porodice u Italiji (tokom školskih raspusta, uvijek u istu porodicu).

Djecu vrlo često posjećuju srodnici čiji kontakt nije uređen rješenjem, već saglasnošću nadležnog centra za socijalni rad za posjetu u Domu, saglasnošću za odlazak djeteta kod srodnika i slično. **Takođe, organ starateljstva izdaje saglasnost na prijedlog Doma i** u slučaju drugih zainteresovanih lica, npr. komšija, bivših učitelja, roditelja djece (nakon što se izvrši procjena socio-ekonomskih uslova i psihološke podobnosti od strane nadležnog centra za socijalni rad za (prema mjestu prebivališta osobe/porodice).

Trenutno 18 djece ima kontakt sa volonterima koji su uređeni svojevrsnim ugovorom kroz program "Stariji brat - starija sestra". Ugovor priprema Dom i ugovor se obnavlja svake godine. Volonteri su studenti humanističkih nauka. Dio njih provodi program stimulacije ranog rasta i razvoja za najmlađu djecu, pod vođstvom psihologa Doma i profesora razvojne psihologije Odjeka za psihologiju. Dio se odnosi na sedmična individualna druženja sa djetetom.

10. BROJ DJECE KOJA OSTVARUJU PRAVO NA OBRAZOVANJE

Tabela br.8

UZRAST	UKUPNO	DJEČACI	DJEVOJČICE
OSNOVNOŠKOLSKI UZRAST	36	15	21
SREDNJOŠKOLSKI UZRAST	24	9	15
STUDENTI	3	1	2

Tabelom obuhvaćena djeca koja pripadaju osnovnoškolskom, srednjoškolskom i studentskom uzrastu. Sva djeca koja pripadaju datom uzrastu su u sistemu obrazovanja kao redovni učenici i studenti, izuzev dječaka čiji zdravstveni razlozi ne dozvoljavaju mogućnost školovanja (komisijski potvrđeno) a koji je uključen u vrtić koji ima organizovan program za djecu sa razvojnim teškoćama. Napominjemo da je u Domu, u izvještajnom periodu, boravilo 7 djece predškolskog uzrasta, od toga dvoje jaslčkog i 5 vrtičkog uzrasta koji su uključeni u vaspitno-obrazovni program Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka (vrtić Dora).

11. AKO DIJETE ZBRINUTO U DOMU IMA OZBILJAN ZDRAVSTVENI PROBLEM DA LI SE O TOME OBAVJEŠTAVA:

- **Centar za socijalni rad/Služba socijalne zaštite i koja je njegova/njena uloga:**

Brigu o djeci sa ozbiljnijim zdravstvenim poteškoćama preuzima i obezbjeđuje Dom, u saradnji za zdravstvenim ustanovama, ali se nadležni centri za socijalni rad obavještavaju o stanju i preduzetim mjerama. Ukoliko je neophodno bolničko liječenje ili izvođenje operativnog zahvata, neophodna je saglasnost staratelja. Takođe, centri za socijalni rad obezbjeđuju komisijsku procjenu sposobnosti (dokumentaciju prikuplja Dom), obezbjeđuje zdravstveno osiguranja, eventualnu finansijsku podršku za nabavljanje određenih pomagala (npr. za korekciju vida, sluha, rijetke medikamentne terapije i slično).

- **staratelj djeteta i koja je njegova uloga:**

Prema Porodičnom zakonu,

član 186.

"staralac je dužan da se savjesno stara o ličnosti, pravima, obavezama i interesima šticeinika i upravljanju njegovom imovinom";

član 189, stav 1.

"staralac je dužan da uz pomoć organa starateljstva preduzme sve potrebne mjere da se pribave sredstva neophodna za sprovođenje mjera, koje je u interesu šticeinika, odredio organ starateljstva".

Dom obavještava staratelja o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, vaspitanja i obrazovanja djeteta/mlade osobe. Staratelj se, zavisno od slučaja do slučaja, više ili manje aktivno uključuje u planiranje i realizovanje brige o djetetu/mladoj osobi. Na primjer, kod procjene najadekvatnijeg oblika socijalne zaštite, kod izbora zanimanja, davanja saglasnosti za kontakte, uspostavljanje ili obnavljanje kontakata sa porodicom, srođnicima, uključivanja u rekreativne, sportske, edukativne programe..,a naročito kod pripreme i realizacije izlaska mlade osobe iz institucionalne brige tj.osamostaljivanja.

12.DA LI SU U DOMU DEFINISANE PROCEDURE POSTUPANJA U SLUČAJU NEPOŠTOVANJA KUĆNOG REDA I DISCIPLINE OD STRANE KORISNIKA I KAKO:

Postoje procedure koje se primjenjuju zavisno od uzrasta i stepena nepoštovanja kućnog reda. Uglavnom se odnose na niz mjera koje se primjenjuju u slučaju dužeg kršenja kućnog reda ustanove ili teže povrede. Procedure podrazumijevaju izricanje vaspitno-disciplinskih mjera od strane matičnih vaspitača, kao na primjer: uskraćivanje samostalnih izlazaka, džeparca, upotrebe interneta, mobilnih telefona. Kod ozbiljnijih i ponovljenih prekršaja, Statut propisuje konkretne vaspitno-disciplinske mjere: usmena opomena stručnog kolegija, pismena opomena stručnog kolegija, ukor direktora Doma, prijedlog za promjenu oblika socijalne zaštite.

Teži, ponovljeni prekršaji kojima se nanosi šteta drugim licima, inventaru ili kojim se ugrožava bezbjednost drugih, samog počinioca, podrazumijevaju uključivanje drugih instanci kao što su policija, služba hitne pomoći i druge zdravstvene ustanove. O svemu se obavještava usmeno, a zatim i pismeno nadležni organ starateljstva. U kontinuiranim težim povredama kućnog reda traži se stručno mišljenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštiti kao i komisijska procjena sposobnosti djeteta/mlade osobe sa konkretnim prijedlogom najadekvatnijeg oblika socijalne zaštite.

Obzirom na značajno povećan broj zahtjeva, kao i realizovanih smještaja djece/mladih sa izrazito neprilagođenim ponašanjem, neohodno je značajno unaprijediti saradnju sa svim relevantnim akterima kako bi se ovoj, ali i drugoj djeci i mladima bez roditeljskog staranja koji borave u Domu obezbijedila sigurnost i adekvatni uslovi za prevazilaženje traumatskih iskustava, oporavak i adekvatni uslovi za rast i razvoj. Aktuelna saradnja ne omogućava ove uslove. Na primjer, kod slučajeva prijave zloupotrebe djece koja borave u Domu, javnost bude upoznata sa svim detaljima istrage, kao i sa činjenicom da se radi o "djeci iz Doma" što direktno ugrožava njihovu bezbjednost i pravo na privatnost, i povećava predrasude prema ustanovi.

U toku je organizovanje edukacije u saradnji sa kolegama iz Doma za odojčad, decu i omladinu Zvečanska iz Beograda koja ima za cilj izradu protokola o postupanju u kriznim situacijama. Nažalost, krizne situacije, kao što su vršnjačko nasilje, agresivni i destruktivni

ispadi prema zaposlenima u Domu i inventaru sve su češće i zahtijevaju osmišljavanje novih mjera i procedura u postupanju.

13.DA LI JE U IZVJEŠTAJNOM PERIODU (1.1.2019. - 31.12.2019. GOD.) NADLEŽNO MINISTARSTVO RADILO STRUČNI NADZOR U DOMU?

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske je izvršilo nadzor nad stručnim radom Doma, dana 21.6.2019. godine.

NALAZ I MIŠLJENJE

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta, zagarantovano brojnim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima je pravo djeteta na život u porodici.

Porodica, kao osnovna jedinica društva, prirodna je i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece. Tu dijete stiče prva znanja, upoznaje druge i drugačije, tu uči i odrasta. Ono što mu je potrebno je briga i pažnja odraslih, prije svih roditelja. Ali ako roditelji nisu u mogućnosti osigurati djetetu potrebnu brigu i staranje, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, djetetu je potrebno obezbjediti alternativnu brigu, koja se treba smatrati privremenom mjerom, jer se dijete treba vratiti u porodicu, po prestanku okolnosti koje su dovele do toga da odrasta izvan biološke porodice.

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao poslednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kad je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.²⁵

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020²⁶ je strateški dokument usmjeren na unapređenje položaja djece, koji zbog vrlo različitih životnih događaja odrastaju van svojih bioloških porodica. Strategija je izraz potrebe za usaglašavanje postojeće zakonske i podzakonske regulative i prakse sa relevantnim dokumentima koji uređuju ovu oblast na međunarodnom nivou, te potrebe za standardizovanjem svih oblika zaštite za djecu bez roditeljskog staranja.

Strategija poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, utvđujući između ostalog da: svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. **Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinitelaca i preduzete zakonske sankcije.**²⁷

Ovo je treći poseban izvještaj ombudsmana za djecu kojim se ukazuje na važnost sistemskih mjera i aktivnosti u zaštiti prava i interesa djece bez roditeljskog staranja, i neophodnost kontinuirane saradnje svih subjekata zaštite, kako bi se za ovu kategoriju djece, u skladu sa članom 20. Konvencije obezbjedila posebna zaštita.

²⁵UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

²⁶Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

²⁷Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

Iako je Strategija kao dugoročni planski dokument definisala politike koje treba da unaprijede brigu za djecu bez roditeljskog staranja, praksa na žalost potvrđuje da do povrede prava djece bez roditeljskog staranja dolazi po različitom osnovu:

1. Iz dostavljenih odgovora Doma proizilazi da najveći broj djece koja su zbrinuta u domu ima roditelje, ali da oni nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama: *u 30 slučajeva djeca su vaspitno zapuštena i zanemarena, u 10 slučajeva razvoj djece je ometen porodičnim prilikama, za 23 djece majka i otac nisu u mogućnosti brinuti za dijete.* Svi navedeni razlozi za zbrinjavanje djece u domu, dovode u pitanje nesmetan rast i razvoj djeteta. Samo u dva slučaja se radi o djeci koja nemaju roditelje.

Osnovni problem je, da je jos uvijek²⁸ prisutna praksada princip *najboljeg interesa djeteta nije adekvatno primijenjeno* situacijama kada su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran prvo; u dijelu zašto je najbolji interes djeteta da odrasta izvan biološke porodice, i da li se postojeće nepovoljno okruženje može otkloniti drugim odgovarajućim mjerama podrške porodici i djetetu, a zatim i kod izbora oblika alternativne brige i regulisanja smještaja djece u različitim oblicima alternativne brige.²⁹

Tako, rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu i zašto u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta, ne utvrđuju se i ne obrazlažu stvarni razlozi za izdvajanje djeteta iz porodice, niti se konstatuje koliko su djeca bila vaspitno zapuštena i zanemarena, i da li su i kakve posledice nastupile za dijete usled nepovoljnih uslova odrastanja, ne određuje se da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme³⁰, ne uređuje kontakt sa porodicom.

Rješenjem se ne konstatuje ni da su, u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa, a u cilju prevencije razdvajanja, preduzimate odgovarajuće mjere porodično-pravne zaštite.³¹

²⁸ Poseban izvjestaj Ombudsmana za djecu, 2017.godine

²⁹ Smjernice, tačka 56: Odlučivanje o alternativnom zbrinjavanju u najboljem interesu djeteta treba se odvijati u okviru pravosudnog, upravnog ili drugog prihvaćenog postupka, uz zakonske zaštitne mehanizme, uključujući prema potrebi pravno zastupanje djeteta u svim pravnim postupcima. Odluka treba biti zasnovana na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je tomoguće.

³⁰ Smjernice, tačka 13. Izdvajanje djece iz porodice treba smatrati krajnjom mjerom i treba biti, kada god je to moguće, privremeno i trajati najkraće moguće vrijeme. Odluke o izdvajanju djeteta treba redovno preispitivati, a djetetov povratak pod roditeljsko staranje, nakon što se otklone ili prestanu prvobitni razlozi za izdvajanja, treba biti u najboljem interesu djeteta i u skladu sa procjenom (tačka 48.)

³¹ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Prilikom utvrđivanja uslova za smještaj u ustanovu:

a) Na strani djeteta:

- uzrast i spol djeteta,
- nivo psihosocijalne zrelosti djeteta,
- zdravstveni status (postojanje kontraindikacija za smještaj u ustanovu),
- mogućnost zadovoljenja potreba djeteta u ustanovi (obrazovnih, kulturnih, drugih specifičnih),
- mogućnost zadovoljenja djetetovih interesovanja, bavljenja hobijima, ispoljavanja talenta u ustanovi (posebno ako je ona van djetetovog prebivališta),
- kvalitet odnosa djeteta s roditeljima, braćom i sestrama i drugim članovima porodice,
- integritet djeteta u školi, vršnjačkoj grupi i mogućnost nastanka štetnih posljedica od promjene njegovog prebivališta (u slučaju smještaja djeteta u ustanovu van mjesta prebivališta djeteta),
- mogućnost održavanja kontinuiteta u odrastanju djeteta,
- izloženost djeteta ugrožavajućim situacijama u porodici,
- ugroženosti djeteta u biološkoj porodici,
- informisanost djeteta o situaciji i mogućim rješenjima,
- izraženo mišljenje i želja djeteta da bude smješteno u ustanovi,

2. Ako osnovno pravo djeteta, pravo na najbolji interes nije osigurano kod izdvajanja djeteta iz porodice, jer nema procjene stanja i potreba djeteta, posledice mogu biti vrlo teške i dugotrajne i dovode u pitanje ostvarivanje i drugih pravadjeteta.

Iz dostavljenih odgovora proizilazi da tokom 2019. godine ukupno 13 djece nije ostvarilo kontakt sa roditeljima ili srođnicima. Od tog broja samo 1 dijete nije imalo druge mogućnosti za ostvarivanje kontakta sa kontakt-osobama, volonterima i slično. Za svu drugu djecu, imajući u vidu važnost i značaj upoznavanja porodičnih uslova življenja kao i ostvarivanja kontakta sa određenom osobom "samo za mene" za svu drugu djecu omogućen je neki vid kontakta – kroz program "Stariji brat, starija sestra", kroz uređivanje kontakta sa kontakt osobama/porodicama, odlascima u porodice u Italiji (tokom školskih raspusta, uvijek u istu porodicu). Djecu vrlo često posjećuju srođnici čiji kontakt nije uređen rješenjem već saglasnošću nadležnog centra za socijalni rad za posjetu u Domu.

Ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljima sa kojima ne živi je pravo djeteta i jasno je uređeno zakonom. Ostvarivanje prava djeteta zbrinutog u domu na kontakte i druženja sa roditeljima, ali i trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost, nikako se ne može nadomjestiti programima koji se provode u domu u kome djeca imaju kontakte sa trećim licima koja su za to iskazala interes.

Pored činjenice da 20% djece nije ostvarilo kontakt sa roditeljima i bliskim srođnicima, poseban problem su i one situacije kada rođaci djece ostvaruju taj kontakt uz saglasnost centra za socijalni rad.

Centar za socijalni rad nema nadležnost davati saglasnost (posebno je pitanje kome daje saglasnost), već ima obavezu odlučiti o zahtjevu; procijeniti i utvrditi da li je za dijete najbolje da ostvaruje kontakt i na koji način ili postoje razlozi koji se moraju obrazložiti zašto ostvarivanje kontakta nije u najboljem interesu djeteta.

Porodični život ne prestaje razdvajanjem, očuvanje porodičnih odnosa ključno je za uspješno vraćanje djeteta u porodicu.³²

I ako Smjernice³³ jasno ukazuju da, kada se dijete smjesti u neko okruženje alternativnog zbrinjavanja, potrebno je podsticati i olakšavati kontakte sa njegovom ili njenom porodicom, kao i sa ostalim osobama koje su djetetu bliske, u skladu sa zaštitom djeteta i njegovih najbolji interesa, na žalost, ovo pravo djeteta nije osigurano za svu djecu zbrinutu u domu.

Dodatni problem je i da jedan broj centara za socijalni rad, domu ne dostavlja pravosnažna rješenja o uredenju vidanja djeteta i roditelja i bliskih srođnika.

3. Iz dostavljenog odgovora proizilazi:
 - da ukoliko je dijete smješteno u Domu nakon identifikovanog nasilja, nadležni centar za socijalni rad je obavezan da o tom informiše osoblje Doma. Takođe, kao organ starateljstva, nadležni centar za socijalni rad vodi sve postupke i procedure, i izrađuje plan individualnog rada/brige o djetetu, u saradnji sa stručnim radnicima Doma. npr. komuncira sa tužilaštvom, sudom, policijom... o svemu

-
- postojanje rizika od neizdvajanja djeteta iz porodice,
 - procjena očekivane koristi/prednosti od smještaja u ustanovu u odnosu na druge oblike podrške,
 - pripremljenost i spremnost djeteta na izdvajanje iz biološke porodice/smještaj u instituciji,
 - postojanje mogućnosti adaptacije djeteta na novo okruženje

³²Evropski sud za ljudska prava, Eriksson protiv Švedske, br 11373/85, 1989.

³³Smjernice, tačka 81.

obavještava staratelja djeteta i Dom. Stručni radnici Doma pripremaju dijete za učešće u postupku.

- *Pojedini centri za socijalni rad dostavljaju plan brige prilikom dolaska djeteta. Međutim, to je plan brige centra za socijalni rad u radu sa djetetom koji je prethodio smještaju u Dom, ukoliko su dijete i njegova porodica bili praćeni ili bili u brizi centra za socijalni rad, ili je izvršena komisijska procjena sposobnosti djeteta te predložene mjere.*
- *Dom pravi individualni plan brige na osnovu dobijene dokumentacije ali prvenstveno na osnovu opservacije i intervjua sa djetetom ukoliko je dijete školskog uzrasta. Dom priprema plan brige tokom boravka djeteta koji je detaljniji u pogledu sadržaja svakodnevnice djeteta, identifikovanih potreba.*

Za svako dijete zbrinuto u domu obavezno se mora uraditi individualni, po mjeri izrađen plan brige. Taj plan definiše djetetove potrebe, načine da se oni ispune i osobe koje su za to odgovorne, kao i sve promjene koje se tiču djeteta i njegove porodice. Taj plan izrađuje se i redovno revidira u saradnji sa djetetom.³⁴

Individualni plan brige za dijete treba da obezbjedi jasno postupanje svih subjekata uključenih u brigu o djetetu, zato se i dostavlja svima koji su zaduženi za njegovu realizaciju.

Nadležni centar za socijalni rad odgovoran je ne samo za izradu individualnog plana brige za dijete, centar mora pratiti i provođenje plana.

Kada su u pitanju djeca sa problemima u ponašanju koja se zbrinjavaju u domu, procjena rizika i potreba djece mora da uključi pronalaženje onih smjernica koje su u skladu sa utvrđenim potrebama - šta je potrebno uraditi da se problem riješi.

Iako Konvencija o pravima djeteta (član 12.) i Porodični zakon (član 81.) jasno uređuju pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u svim postupcima koji se njega tiču, iz navedenog proizilazi da djeca, u tako važnim pitanjima koja se njih tiču, nisu pitana.

Iako Smjernice³⁵ pozivaju da u proces odlučivanja treba u svim fazama uključivati konsultacije sa djetetom u skladu sa njegovim razvojnim mogućnostima, kao i sa djetetovim roditeljima ili zakonskim starateljima, na žalost djeca nisu učesnici postupka u tako važnim pitanjima.

Ako plan brige definiše djetetove potrebe i načine kako će one biti ostvarene, vrlo je važno učešće djeteta u njegovoj izradi (u skladu sa zakonom utvrđenom obavezom), ne samo zbog ostvarivanja prava djeteta na izražavanje mišljenja, već prije svega zbog toga što primjena člana 3. Konvencije, procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta nije moguća ako nisu ispunjeni uslovi iz člana 12. "ako djetetu nije data mogućnost da izrazi svoje mišljenje o pitanjima koja se njega tiču".

Iz dostavljenih odgovora, na žalost proizilazi da nema pravila u izradi individualnog plana brige za dijete: ko je odgovoran za izradu individualnog plana brige za dijete, ko učestvuje u njegovoj izradi, kad se plan radi, kome se plan dostavlja, ko nadzire njegovo provođenje, u kom roku se izrađuje plan brige ako se radi o situacijama koje zahtijevaju hitnu intervenciju i zbrinjavanje djeteta u ustanovi.

³⁴Predmet broj 406-18-2-pz/20, Prema podacima Doma, djeca zbrinuta u ustanovu u februaru 2020. godine još uvijek, na dan 10.9.2020. godine nemaju individualni plan brige

³⁵Smjernice, tačka 57.

4. Trenutno u *Domu boravi 9 djece koja su došla iz druge institucije. Šestoro djece i mladih je u Dom smješteno nakon prekida smještaja u hraniteljstvu dok je 4 djece boravilo u prihvatnoj stanici i 2 u sigurnoj kući neposredno prije smještaja u Dom. Sve češće su situacije da se djeca/mladi smiještaju u Dom nakon hospitalizacijskog liječenja na Klinici za psihijatriju.*

Na žalost, prisutne su situacije da dijete za vrlo kratko vrijeme promijeni i nekoliko oblika alternativne brige, što dodatno potvrđuje da izostaje adekvatna procjena djetetovih potreba, a posledice takvih odluka snose upravo djeca.

Česte promjene okruženja štetne su po razvoj djeteta i njegovu sposobnost izgradnje bliskih odnosa sa drugim ljudima, zbog čega ih treba izbjegavati,³⁶ a istovremeno, u takvim situacijama izostaju potrebne pripreme djeteta za promjenu smještaja koji se dešava. Promjenom oblika smještaja dijete mijenja sredinu u kojoj odrasta, vršnjake, školu i u situaciji kada za istu nije adekvatno pripremljen, posledice po dijete mogu biti vrlo teške.

Posebno zabrinjavaju situacije kada su djeca, zbog nemogućnosti adekvatnog zbrinjavanja, smještena na odjelu psihijatrijske bolnice sa kojeg se ponovo vraćaju u dom.

5. Iz odgovora doma proizilazi da su *utoku organizovane edukacije u saradnji sa kolegama iz Doma za odojčad, decu i omladinu Zvečanska iz Beograda koja ima za cilj izradu protokola o postupanju u kriznim situacijama. Nažalost, krizne situacije, kao što su vršnjačko nasilje, agresivni i destruktivni ispadi prema zaposlenima u Domu i inventaru sve su češće i zahtijevaju osmišljavanje novih mjera i procedura u postupanju.*

Prema zakonu, pravo na smještaj u dom ima i dijete sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite. Osim što su kod te djece prisutni različiti oblici i intenzitet poremećaja u ponašanju, dugotrajno nepreduzimanje potrebnih mjera ili preduzimanje određenih mjera bez valjane procjene njihovih efekata, za posledicu ima da se djeca sa ozbiljnim problemima u ponašanju zbrinjavaju u ustanovi.

Brže i kvalitetne rezultate u promjeni ponašanja ove djece nije realno očekivati jer se promjene najčešće trebaju događati u više područja, ali je neophodno osmišljavanje ciljanih edukacija i odgovarajućih mjera zaštite sigurnosti, što između ostalog uključuje i definisanje procedura postupanja u kriznim situacijama.

Institucionalna briga za dijete pored ostalog zahtijeva jasno definisana pravila i ulogu svakog zaposlenog, posebno onih koji rade neposredno sa djecom za postupanje u kriznim situacijama.

6. Prema podacima Doma, sva djeca – *njih 36 koja pripadaju školskom uzrastu, su u sistemu obrazovanja kao redovni učenici i studenti, izuzev jednog djeteta čiji zdravstveni razlozi ne dozvoljavaju mogućnost školovanja (komisijski potvrđeno) a koji je uključen u vrtić koji ima organizovan program za djecu sa razvojnim teškoćama.*

Dom ima stalnu saradnju sa vaspitno obrazovnim ustanovama, djeca su pod istim uslovima kao i njihovi vršnjaci uključeni u različite aktivnosti u školi a škola daje svoj doprinos različitim aktivnostima Doma.

³⁶Smjernice, tačka 64.

7. *Prema dostavljenim podacima, vremenski period koji djeca provode u domu: do 1 godine u domu provede 19 djece, period od 1-3 godine 17 djece, od 3-6 godina 22 djece. 6-10 godina 4 djece, 10 i više godina 9 djece.*

Najveći broj djece u domu je smješteno od 3-6 godina; ono što posebno zabrinjava je da je 9 djece u domu zbrinuto 10 i više godina. I ako su razlozi zbog kojih su djeca godinama zbrinuta u instituciji brojni, svakako da tome doprinosi i izostanak individualnog plana brige koji mora da definiše jasne ciljeve koje treba ostvariti zbrinjavanjem djece u ustanovi, kao i odgovorne subjekte zaštite ali i vremenske okvire u kojima se moraju preduzeti određene mjere i aktivnosti. Pri tome je posebno važno pratiti realizaciju, nadzirati da li i u kojoj mjeri se postižu planirani ciljevi.

8. Djeca zbrinuta u domu došla su u ustanovu iz različitih životnih situacija, i ono što im u ustanovi treba je briga i zaštita. Ta briga i zaštita zahtijeva i zaštitu privatnosti djeteta.

U zadnjih nekoliko slučajeva³⁷ bez obzira što u tekstovima nije objavljen identitet djece u cjelosti, ipak je zbog činjenice da se sadržaj odnosi upravo na djecu iz doma, djeci "ostavljeno" da nose teret objavljenog. Privatnost djece, nije samo djetetov privatni život i njegov identitet, već i slika u javnosti, kako ih javnost vidi i kakvo je učešće djeteta u stvaranju teslike. Pored traumatskog iskustva koje je dijete već doživjelo različitim oblicima nasilja, zbog čega je i zbrinuto u domu, na dijete dodatno djeluje i medijsko izvještavanje o događaju. Takvo izvještavanje ima posebnu težinu kada se radi o djeci zbrinutoj u instituciji, s obzirom da je njihova socijalna integracija ionako otežana usled različitih porodičnih okolnosti.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu ukazuje na neophodnost sistemskog djelovanja kako bi se osigurala efikasnija zaštita djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, te s tim u vezi predlaže preduzimanje sledećih mjera i aktivnosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske:

- Kako bi se obezbjedilo da svako dijete zbrinuto u domu ima individualni plan brige:
da svi centri imaju jednak pristup u izradi plana, te da svi subjekti zaštite preduzimaju blagovremeno adekvatne mjere zaštite, neophodno je definisati: ko je odgovoran za izradu individualnog plana brige za dijete i kad se plan brige radi, ko učestvuje u njegovoj izradi, šta plan brige sadrži, kome se plan dostavlja, ko nadzire njegovo provođenje, u kom roku se izrađuje plan brige ako se dijete izdvaja iz porodice zbog situacije koja zahtijeva hitnu intervenciju, učešće djeteta u skladu sa njegovom sposobnošću da razumije okolnosti u kojima se nalazi te učešće djetetovih roditelja u izradi plana.
- Preduzme potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unapređenje zakonskih rješenja u postupku sprovođenja starateljstva, što zahtijeva izmjene i dopune Porodičnog zakona.

³⁷ „Inspektori ušli u Dom zbog optužbi za zlostavljanje šticećenica,, „Uhapšen muškarac osumnjičen da je obljubio dvije maloljetnice, od kojih je jedna šticećenica doma,,

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević":

- da preduzme potrebne mjere i aktivnosti i osigura da se prijem djece i zbrinjavanje u ustanovi obavlja na osnovu pravosnažnog akta nadležnog centra za socijalni rad, koji je uz rješenje o smještaju djeteta dužan dostaviti i potrebnu dokumentaciju,
- da preduzme potrebne mjere i osigura ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljima, bliskim srodnicima i/ili trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost, na osnovu pravožnaznog rješenja nadležnog centra za socijalni rad,
- da definiše pravila, procedure postupanja i ulogu svakog zaposlenog, posebno onih koji rade neposredno sa djecom, za postupanje u kriznim situacijama,
- da preduzme potrebne mjere radi organizovanja ciljanih edukacija zaposlenih, posebno onih koji rade neposredno sa djecom radi osiguranja odgovarajućih mjera zaštite sigurnosti, s obzirom na različite oblike i intenzitet poremećaja u ponašanju djece koja se zbrinjavaju u domu,
- da procedure postupanja u svim slučajevima nasilja među djecom i nad djecom zbrinutoj u ustanovi učine dostupnim djeci, njihovim roditeljima i starateljima i svim zaposlenim u ustanovi,
- da procedure postupanja u svim slučajevima nepoštovanja kućnog reda i discipline od strane korisnika učine dostupnim djeci, njihovim roditeljima i starateljima i svim zaposlenim u ustanovi,

da o preduzetim mjerama obavijeste Instituciju u roku od 30 dana od dana prijema.

Ombudsman za djecu

Dragica Radović dipl.pravnik

